# MÜJGÂN ÜÇER'E

# ARMAĞAN

Hazırlayanlar
Tekin Şener - Mehmet Ali Erdoğan

KİTABEVİ

KİTABEVİ • 462

*Yayına Hazırlayanlar*
Tekin Şener - Mehmet Ali Erdoğan

*Grafik Tasarım*
Ali Kütüklü

*Baskı ve Cilt*
Şan Matbaası
Cendere Yolu No:23
Ayazağa/İstanbul
Tel: (212) 289 24 24

İstanbul, Temmuz 2011
I. Baskı 700 Adet

ISBN 978-605-5397-06-7

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 0107-34-007408

*Online Satış*
wwww.kitabevi.com.tr

KİTABEVİ | Çatalçeşme Sk. No: 54/A Cağaloğlu-İSTANBUL
Tel:(0212) 512 43 28 - 511 21 43 • Faks:(0212) 513 77

# TAASSUBA KARŞI BİR OSMANLI AYDINI ABDÜLMECÎD SİVÂSÎ EFENDİ

N.Yücel Mutlu
İnşaat Yüksek Mühendisi-Yazar



Osmanlı Türklerinde ilim kelimesi, hiç ayırt etmeksizin bütün beşerî ilimleri içine alan çok geniş bir anlam taşırdı. Hadîs, kelâm, fıkıh, matematik, tıp, hey'et (astronomi), ilm-i nücûm (astroloji) v.b. diğer konular ilim çerçevesine girerdi. Bütün bu ilimler, "medrese" denilen ilim müesseselerinde okutulurdu. Osmanlı târihinde açılan ilk medrese ise, Orhan Bey'in ilk yıllarında İznik'te açılan medresedir. [1]

Bu ilk medreseden sonra, gerek Orhan Bey ve gerekse daha sonraki Osmanlı hükümdarları zamanında, başkentlerde ve diğer büyük şehirlerde yeni yeni medreseler açılmıştır. İlk medreselerin ders programları hakkında yeterli bir bilgi mevcût değil ise de, Fâtih devrindeki medreselerde, hey'et (astronomi) ve riyâzî ilimlerin (matematik v.b.) okutulduğu bilinmektedir. Ka'nûnî Sultân Süleymân zamanında yaptırılan Süleymâniye Câmii külliyesine dâhil olan Dârü'l-hadîs ile Dârü't-tıb'bın yanı sıra, bir de, riyâzi ilimlerin öğrenimine mahsûs olmak üzere Dârü'l-hendese'nin mevcût olduğu söylenmektedir. Osmanlının genişleme süresinde ise, devletin, her şeyden önce ilme, bilhassa riyâzî ilimlere vâkıf mühendis ve mimarlara ihtiyâcı tabîi olup bunların, bu kuruluştan yetiştiği muhakkaktır. Fakat zamanla büyük padişahlar dönemi kapanıp, Duraklama Dönemi'ne girilince, bütün kuruluşlar gibi ilim öğretiminde de duraklama ve gerileme başlamış olup, hesap ve hendese derslerinin de peyderpey programlardan çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Yine de bu derslerden tamamen vazgeçilemediğini, medrese programlarında hesap derslerinin, özellikle ferâiz (mirâsın hesaplanması) için bulunduğunu, III. Ahmed'in sadrâzamı Nevşehirli İbrâhim Paşa'nın yaptırdığı medresenin vakfiyesinden öğrenmekteyiz.

İlim öğretiminde, diğer bir ifâde ile, medreselerin ders programlarındaki bu daralma hâli, bu kuruluşlara hâkim olan ulemâ sınıfının bir taassûp içine sürüklenmesi sonucunu doğurmuştur. Çünkü, 1600'lü yıllardaki medrese öğreniminde, aklî ilimlerden daha çok, naklî ilimler yer almakta idi. Diğer taraftan Osmanlı devrinde, tâ başından beri, medreselerdeki eğitimin dışında, tekke ve zâviyelerde de küçüm-

1 A.Adnan Adıvar, Osmanlı Türklerinde İlim, İst .1970, Sh.5 ve 12.

senmeyecek bir eğitim hayatının mevcût olduğu bilinmektedir. Medreselerde ortaya çıkan taassûba karşılık, tekke şeyhlerinin ve mensûplarının medreselilere göre daha aydınlık kişiler olduğu da târihen sâbittir. Medreselerin dâima olumsuz, sıkıcı ve yasak edici emirlerine karşı, tekke hayatının biraz hoşgörülü ve mülâyim gidişâtı, bir şeyler öğrenmek ihtiyâcındaki halkı, medreselerden daha çok kendine çekmekte idi. Bu durum, Duraklama Dönemi'nde, medreseliler ile tekkeliler arasında dâima bir geçimsizlik ve çekememezlik havasının yerleşmesine sebep olmuştur. [2]

1600'lü yılların ilk yarısı, Osmanlı Devleti için idârî bozukluk ve bâzı huzursuzlukların mevcût olduğu bir devir olmakla birlikte, bir hayli ilim ve san'at adamı da yetişmiştir. Bunların bir kısmı, tasavvuf erbâbından olan şeyhlerdir. Meşhur ve mühimleri ise; Celvetiye şeyhi Aziz Mahmûd Hüdâi Efendi, Halvetiye tarîkatının Şemsîye kolundan Abdülmecîd Sivâsî ve bunun halîfesi Abdülahâd Nuri Efendi v.b. gibi kimselerdi. Buna mukabil, padişah ve devlet erkânına nüfûz eden bâzı vâizler de, taassûba doğru bir çığır açmışlardır. Dördüncü Murad zamanında, bu dar görüşü savunanların başında ise, Kadızâde Mehmed Efendi gelmektedir. Medreseliler ile tekkeliler arasında giderek daha da yoğunlaşan bu hâl, IV. Mehmed zamanında ise, had safhaya gelmiştir. İstanbul'un toplumsal ve fikir hayatındaki bu sıkıntılı durum, o yıllara ait târihî belgelerde açıklıkla yer almaktadır. Nitekim, Kâtip Çelebi'nin "Mîzanü'l-Hak" adlı eserinde (Sh.14-123'te) ve Nâimâ Târihi'nde (Cilt 6, Sh.228-240), bu konularla ilgili olaylar anlatılmaktadır[3].

İşte bu makale ile, IV. Murad zamanında cereyân eden iki olayı anlatacak, medreselerde riyâzî ve tabîî ilimlerin okutulup okutulmaması ve buna benzer diğer konularda, mutaassıplarla nisbeten serbest fikirliler arasında ortaya çıkan bir münâkaşadan bahsedecek ve bu olaylarda ön plânda olan Abdülmecîd Sivâsî Efendi hakkında bilgi vereceğiz.



Klâsik târihlerde yer alan bu münâkaşa, o zamanın tâbiri ile "ulemâ-yı zâhir"den Kadızâde Mehmed Efendi ile İstanbul'un önde gelen tarîkat erbâbından Sivâsî Abdülmecîd Efendi arasında cereyan etmiştir. Ancak bu fikir çatışmaları, Kadızâde'nin 1635'te ve Sivâsî'nin de 1639'da vefâtlarından sonra da, taraftarları arasında devâm etmiştir. Bu münâkaşaların temelinde yatan "medreselilerin dar görüşlülüğü", diğer bir tâbirle, dînî mes'elelerde içtihâd edememenin getirdiği taassûb hâli, öylesine bir ortam yaratmıştır ki; bâzı saray ileri gelenlerinin yanı sıra o günlerin ulemâ sınıfından destek gören Kadızâdeliler, kışkırttıkları kalabalık bir zümreyle tekkeleri basmışlar ve şerîattan sapmış olarak gör-dükleri tasavvûf ehlini, böylece sindirmeye çalışmışlardır.

Taraflar arasındaki bu münâkaşa, yukarıda isimlerini verdiğimiz klâsik târih kaynaklarında yer aldığı üzere, şu 16 konu üzerinde olmuştur.[4]

1) Aklî ilimlerle (müsbet ilimlerle) riyâziye, okutulmaktan men edilmeli mi, edilmemeli mi?

2) Hızır aleyhisselâmın sağ olup olmadığı,

3) Ezân, mevlût ve sâir şeylerin, makam ve güzel sesle okunmasının câiz olup olmadığı,

4) Tarîkat erbâbının raks ve devrânının harâm olup olmadığı,

5) Tasliye ve tarziye'nin (yâni ta'zîm için, Hz.Peygamber'e "sallallahü aleyhi ve

2 Osman Nuri Ergin, Türk Maârif Târihi, İst.1977, C.1-2, Sh.147-148.

3 Mufassal Osmanlı Târihi, İskit Yayınevi, İst.1960, C.IV, Sh.2044-2051.

4 Osman Nuri Ergin, a.g.e., C.1-2, Sh. 230-232.

sellem"ve sahâbeye "radiyallahü anh" demenin) i'câp edip etmeyeceği,
6) Kahve, tütün ve diğer muhaddesâtın (Asr-ı saâdetten sonra ortaya çıkan bu gibi şeylerin) harâm olup olmadığı,
7) Hz.Peygamber'in anne ve babasının mü'min sayılıp sayılmayacağı,
8) Boğulurken Allah'ı tanımış olan Firavn'ın, i'mânla ölüp ölmediği,
9) Muhyiddîn-i Arabî'nin durumu ve Şeyh-i ekber sayılıp sayılmayacağı,
10) Halîfe Yezîd'e lânetin icâp edip etmediği,
11) Peygamber'den sonra ortaya çıkan bid'atler,
12) Mezarları ve türbeleri ziyâretin câiz olup olmadığı,
13) Rega'ib, Mîrac, Berat ve Kadir gecelerinde cemaatle namâz kılınıp kılınmayacağı,
14) El etek öpmek suretiyle ve eğilerek selâmlaşmanın câiz olup olmadığı,
15) Emr-i bi'l ma'rûf ve nehy-i ani'l-münkeri herkesin yapabilip yapamayacağı,
16) Rüşvetin harâm olup olmadığı.

Yukarıdaki münâkaşa konularından sâdece birisi için kısa bir açıklama yapmalıyız: İslâm kültür hayatında önemli yeri olan büyük mütefekkir Muhyiddîn-i Arabî'yi, o yıllarda tasavvûf ehli, "şeyhü'l-ekber" (en büyük şeyh) olarak isimlendirirken, onun görüşlerini dar çerçevede değerlendirenler ise, "şeyhü'l-ekfer"(en kâfir şeyh) olarak anmakta idiler. Buradan da anlaşılacağı üzere, taraflar arasında uzlaşma değil, tam mânâsıyla bir kutuplaşma vardır.

Kadızâde ve onun fikrini benimseyen dar görüşlü medreselilere karşı, aydın görüşlü bir tekke şeyhi olan Sivâsî Abdülmecîd Efendi, her meselede ölçü olarak akla uygunluk ve dînin özüne aykırı olmamayı benimsemiştir. Sivâsî'nin, yukarıdaki konuların bir kısmına ait görüşleri özetle şöyledir:[5]



- Müsbet ilimlerin ve riyâziyenin öğretilmesi câizdir. Çünkü, ilim bir nûrdur ve hangi ilim olursa olsun, kişiyi Hakk'a ulaştırdığı sürece makbûldür.
- Hızır (a.s) hayattadır.
- Ezan, mevlût ve sair şeylerin makamla okunması meşrûdur.
- Tarîkat erbâbının semâ ve devrânı meşrûdur.
- Ta'zîm için, Hz.Peygamber'e taslîye ve sahâbeye de tarzîye gereklidir.
- Kahve, tütün ve diğer muhaddesat, harâm değildir.
- Hz.Peygamber'in anne ve babası, küfür zamanında ölmüşlerdir ve fakat kendileri kâfir olmayıp mü'mindirler.
- Fir'avn, ebedî olarak cehennemliktir.
- Muhyiddîn-i Arabî, Şeyhü'l-Ekber nâmıyla büyük bir İslâm mutasavvıfıdır.
- Şerîatte, hakkında delil bulunmayan ve Hz.Peygamber'den sonra ihdâs edilen her şey, lûgat bakımından bid'at olsa da, şerîat açısından bid'at değildir.
- Ölülerini anmak ve kabirlerini ziyâret etmek, mü'mine âhireti hatırlatacağı için faydalıdır.
- Büyükler ve zenginler meclise geldiğinde, aradaki muhabbet pekişsin diye, ta'zim için ayağa kalkmak câizdir.
- Ücret, bitirilen işe göre olmayıp hizmete göredir, dolayısıyla rüşvet mutlak harâmdır.

Bu münâkaşa ve benzerleri, yukarıda da belirttiğimiz üzere, Nâima târihinde uzun uzun anlatılmaktadır.

5 Cengiz Gündoğdu, Abdülmecîd Sivâsî, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 2000, Sh.96-110.

İşte, 1500'lü yılların son çeyreği ile 1600'lü yılların ilk yarısında İstanbul'un fikir ve dînî hayatına damgasını vuran Abdülmecîd Efendi kimdir ve hangi meziyetleri ile târihteki seçkin yerini almıştır? Sivas'ta yetişmekle berâber İstanbul'un, dolayısıyla Osmanlı Devlet-i Aliyyesi'nin sosyal ve dînî hayatında yer almış olan Sivâsî Abdülmecîd Efendi'nin, Osmanlı târihindeki asıl ağırlığı, tasavvuftaki mertebesinin yüksekliğinden, yâni tasavvuf târihindeki yerinden dolayıdır. Ancak, Kadızâde'nin önderlik ettiği dar görüşlü medrese düşüncesine karşı, tasavvuftan da kuvvet alarak, tekkelerin temsil ettiği hoşgörü zihniyetinin önderi durumunda olduğu için, klâsik târih kitaplarında bu özelliği ile yer aldığını belirtmek durumundayız.

Abdülmecîd Sivâsi'nin özgeçmişi, Osmanlı döneminden bahseden bütün ansiklopedilerin ve Osmanlı târihi ile ilgili bütün kitapların hemen tamâmında yer almaktadır. Onun hayâtı ve görüşleri hakkında yazılmış olan eserlerden en önde geleni ve ilk müracaat kaynağı ise, Muhammed Nazmî'nin, Halvetî silsilesinden yedi şahsın menâkıbını yazdığı "Hediyyetü'l-İhvân" adlı eseridir. Bunun dışında, o günden bugüne kadar yazılan muhtelif eserlerde, Sivâsî'nin kişiliği hakkında değişik bilgiler verilmiş olmakla birlikte, 2000 yılına gelinceye kadar müstakil bir eser kaleme alınmamış idi. Erzurum'daki Atatürk Üniversitesi'nin İlâhiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi olan Sn.Cengiz Gündoğdu, 1997 yılında, Abdülmecîd Sivâsî'nin hayatını, eserlerini ve tasavvufî görüşlerini doktora tezi olarak işlemiş ve yaptığı bu kapsamlı çalışma, 2000 yılında Kültür Bakanlığı tarafından da yayınlanmıştır. Sivâsî hakkında çok daha geniş bilgi sâhibi olmak isteyenlerin, bu doyurucu esere başvurmalarını özellikle tavsiye etmekle birlikte; bu makalemizde, Abdülmecîd Sivâsî Efendi'nin biyografisini, ansiklopedik mâhiyetteki iki ayrı kaynaktan aktaracağız.



Önce, Sivâsî'nin İstanbul'un kütüğünde yer alması hasebiyle, bu kütük mâhiyetinde yayınlanan İstanbul Ansiklopedisi'ni okuyalım[6]:

"On altıncı asır sonları ile on yedinci asrın birinci yarısında, İstanbul'un en büyük şöhretlerinden biri olan, bir Halvetî şeyhidir. Halvetiye tarîkatının Şemsîye kolunun kurucusu olan Sivaslı Şemseddîn Efendi'nin birâderi,"Tuhfetü'l- mülûk" ve "Ziyâ-iyye-i câmî" şârihi Şeyh Muharrem Efendi'nin oğlu ve meşhûr şeyh Abdülehad Nûri'nin dayısı ve mürşîdidir. H.971/M.1563'te Zile'de doğdu, ilk tahsîlini babasından gördü ve yedi yaşında hâfız-ı Kur'ân oldu. Tahsîl, sülûk ve terbiyesini, amcası Şemseddîn Efendi'den tamamladı. Devrinin bu namlı şeyhinin yanında H.1005/ M.1596'daki Eğri Seferi'ne gidip, orada ölen Pîrîzâde Veli Efendi yerine, Zile'deki Halvetî dergâhına şeyh oldu. H.1013/M.1604'de Sivas'taki Şemsî Dergâhı'nın ikinci postnişîni ve amcası Recep Efendi'nin ölümü üzerine, Sivas'taki Şemsî Dergâhı şeyhi oldu.

İlim ve irfân yolundaki şöhretini duyan Üçüncü Mehmed tarafından bir hatt-ı humâyun ile İstanbul'a dâvet edildi, büyük şehirde ilk va'zını Ayasofya Câmii'nde verdi[7] ve kısa bir müddet de, bu mâbet civârında bir evde oturdu. Sonra, kendisine intisâp eden vaktin reisü'l-küttâb'ı (*Dışişleri Bakanı*) Lâ'li Efendi tara-

6 Reşat Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, İst.1946 baskısı, C.1, Sh.99-101.....Diğer bir ansiklopedik ilâve bilgi için bkz. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İst.1994, 4.Cilt, Sh. 367-369.

7 Osmanlı târihinde imtihânı kazanan vâizler, en kıdemsiz câmiden başlayarak derece derece terfi edip nihâyet Ayasofya Câmii'nde va'z verme mertebesine ulaşırlardı. Sivas'dan gelen bir Halvetî Şeyhi'nin, Padişah'ın has dâvetlisi olarak geldiği İstanbul'daki irşad hayatına, Ayasofya'daki Cumâ va'azı ile başlaması, ona verilen değeri belirleyen bir ölçü olmaktadır.

fından hediye edilen Eyyûb Nişancası'ndaki bahçeye yerleşti. Kızlarağası Mehmed Ağa'nın Çarşamba'da yaptırdığı Mehmed Ağa Zâviyesi'ne şeyh oldu.[8] Şeyhü'l-islâm Sun'ullâh Efendi tarafından câmi hâline konulan (*Fatih*) Atpazarı'ndaki Hüsambey Mescîdi'nde de "Cumâ vâizi" tâyin edildi. İstanbul halkının va'zlarına karşı gösterdiği fevkalâde alâka üzerine, birkaç ay sonra, Şehzâde Câmii'ne, bir müddet sonra da, Sultân Selîm Câmii'ne cuma vâizi oldu. Sultân Selim civârında bir Sivâsî dergâhı ile mescîd yaptırdı. Bugün bu mescîdin yeri, Darüşşafaka'nın (1900'lü yıllardaki Darüşşafaka Lisesi binâsının) avlusuna katılmış bulunmaktadır. Yıkılmış olan dergâhtan da, duvarı yarı çökmüş bir mezarlık kalmıştır. Sultânahmed Câmii yapılırken "Temel Şeyhi" olan Abdülmecîd Efendi, temel taşı konulurken duâ ettiği bu büyük mâbedin halka açıldığı günde, ilk cuma va'zını vermiş ve ölünceye kadar bu vazîfe üzerinde kalmıştır.[9]

Üçüncü Mehmed, Birinci Ahmed, Birinci Mustafa, Genç Osman ve Dördüncü Murâd devirlerinde, ilim ve irfânı, fazîlet ve kemâliyle büyük bir nüfuz ve hürmete mazhâr olan bu dîn ve tasavvûf âlimi, mühim işlerde padişah ve devlet erkânı tarafından fikir ve reyine başvurulan bir sîma idi. Karayazıcı ve Uzun Bölükbaşı isyânlarının bastırılmasında, hükûmete faydalı tavsiyelerde bulunmuştu. Dördüncü Murâd'a, Bağdad'ın İranlılardan geri alınacağını, evvelâ o tebşir etmiş, padişah sefere çıkarken de, Hazreti Ömer'in kılıcını beline o kuşatmıştı. Yüksek bir medenî cesâret sâhibi idi, gördüğü yolsuzlukları açıkça söylemekten çekinmezdi. Birinci Ahmed'e sunduğu manzûm bir şikâyetnâmede, bu genç hükümdâra, memleketin ahval ve idâresinin bozukluğunu acı ve sert bir dille anlatmış, başarısı için kendisine adâlet ve meşveret (danışma) tavsiye etmişti.[10]



Abdülmecîd Sivâsî'nin Türk vatanına eşsiz büyük hizmeti, memleketi boğucu bir karanlığa sürüklemek üzere başkaldıran koyu taassûba karşı fevkalâde cesûrâne mücâdelesi, tahripkâr bir yobazlığa karşı müsbet ilimlerin ve güzel san'atların hemen tek koruyucusu olarak göğüs germesi ve Kadızâdeliler diye anılan mutaassıp fırkayı yere sermesidir.

Bir taraftan taassûp ile mücâdele eden Abdülmecîd Efendi, diğer taraftan da, tarîkat ve tasavvuf yolundan, herkesin havsalasına sığmayacak taşkın fikirlerin yayılmasına da mâni olmaya çalışmıştı. Bunun için, devrinin seçkin kıymetlerinden (olan) Oğlanlar Şeyhi İbrâhim Efendi'nin katlinin vâcip olduğunu söylemekten çekinmemişti.[11]

---

8 Abdülmecîd Efendi, Mehmed Ağa zâviyesinde şeyh ve vâiz olan Konyalı Bezcizâde'nin H.1020 (M.1611) de vefâtı üzerine, onun yerine şeyh olmuştur. (Bkz. Sicill-i Osmani, Cilt II, İst.1996, Sh.17.)

9 Müverrih Nâima Efendi'ye göre, Sultânahmed Câmii'nin temelinin atıldığı târih, 8 Şevval 1018 (4 Ocak 1610)'dur.

10 Yobazlığa ve taassûba karşı, hür fikirlerin ve müsbet ilimlerin müdâfii olan bu büyük adam, Sultân I.Ahmed'e hitâben kaleme aldığı bu manzûm nasîhatnâmesindeki: "Tîşe-i hikmet ile mezraa-i ma'delete Meşveret tohmunu ek, sula dümûy ile müdâm" ve "Küfr ile devlet dura, zulm ile durmasa gerek!" ifâdeleri ile büyük bir medenî cesaret göstermiştir.

11 Abdülmecîd Efendi'nin bu şiddetli çıkışı; Aksaray'daki Oğlanlar Tekkesi'nin şeyhi olan ve kendisi de bir Halvetî halifesi durumunda bulunan İbrâhim Efendi'nin, zamanla bu tekke içinde ağırlık kazanan Melâmîlerin ve özellikle İdris-i Muhtefî'nin şerîate muhâlif görünen görüş ve davranışları dolayısıyladır. Nitekim Padişah IV. Murad, bu gibi sapık fikirlileri temizleme düşüncesiyle, diğer meclis sâhibi şeyhler gibi İbrâhim Efendi'nin de öldürülmesini emretmiş, ancak onun, tekkeden ayrılarak Padişah'a yakınlığı olan ve Anadolu yakasının üstâdı durumundaki Aziz Mahmud Hüdâi Efendi'ye sığınması, onun yanında uzun süre sakianması dolayısıyla bu emir yerine getirilememiştir. Kezâ Sivâsî, İdris hakkında şöyle söylemektedir: "Ehl-i sünnetin nâs'la sâbit olan mezhebine i'mân getiren bilir ki, Hamzavîler'in ve İdrîsiler'in ve Hurûfîler'in cümlesi kâfirdirler."

İstanbul'da va'z, irşad ve teslîk (tarîkata intisâb ettiriş) ile ömrünün kırk yılını geçiren Abdülmecîd Sivâsî, H.1049/M.1639'da ölmüş ve Eyyûb Nişancası'ndaki bahçesine gömülmüştür. Ölümünden iki yıl sonra, Kösem Mahpeyker Sultân, gördüğü bir rüya üzerine, kâhyası Behram Ağa nezâretiyle kabrinin üzerine bir türbe yaptırtmış idi. Türbe bugün çok harap bir haldedir. Tavanı çökmüş; içi taş, toprak, moloz dolmuş, duvarları da çökmek üzeredir.[12] Karşısında bulunan Şeyh Abdülehâd Nuri'nin türbesi de hemen aynı perişanlık içindedir. Semt halkınca, Abdülmecîd Efendi'ninki "Büyük Türbe", Nuri Efendi'ninki "Küçük Türbe" diye meşhûrdur.

Abdülmecîd Efendi, büyüklü küçüklü, yirmi beşten fazla te'lif eser bırakmıştır. Şeyhî mahlâsı ile şiirler yazmıştır, divânı vardır, ifâdesi, sâde halk dilidir, Anadolu ağzıyla katıntısız Türkçe parçaları çoktur ."

Abdülmecîd Sivâsî hakkındaki ikinci bilgiyi ise, Sicill-i Osmanî'den aktaracağız: [13]

"Zile'de Muharrem Efendi'nin sulbünden H.971 (M.1564)'de tevellüd edip ammileri Kara Şemseddîn Efendi *(Şeyh Şemseddîn-i Sivâsî)*'den inâbet etti. H.1005 (M.1597)'de ammizâdesi Mehmed Efendi yerine şeyh oldu. Sultân Mehmed-i sâlis Hazretleri onu, Hatt-ı Humâyun'larıyla dâvet buyurdu:

'Fazîletli, kerâmetli Abdülmecîd Sivâsî Efendi, merhûm ammin Şemseddîn Efendi'nin Eğri Seferi'nde, refâkatinden, zâhiren ve bâtınen çok menâfi'ni müşâhede eyledik.[14] Bâde'r-rucu *(seferden dönünce)* Dârü's-Saltana'da ika'metlerini murâd eylemişdim. Pîrliği özr-i kavî olmağın, izin vermiştim. Hâlâ senin kavlen ve fiîlen ve vasfen) ona müşâbehet-i tamme ile müşâbehetin olduğu mesmûum olmağın derûnumuzdan meyl-i tâm etmişizdir. Hatt-ı şerîfim vusûlünde Dârü's-Saltana'ya hicret etmek murâdım olmuştur *(İstanbul'a gelip yerleşmenizi istiyorum)*. İhmal olunmaya.'

İmtisâlen li'l-emîr Dersaâdet'e gelip Ayasofya'da bir hâneye nâzil oldular. Mehmed Ağa zâviyesi ihsân olundu. Bâdehû Atpazarı Câmii vâiziyesi verildi. Sonra Şehzâde Câmii ve sırasıyla Sultân Selim vâizi olup, Sultân Ahmed Han Hazretleri'nin câmii hitâmında, onun vâizi oldu.1049 cemâziyü'l-âhırında (M.Eylül 1639) fevt oldu. Eyüp'de Nişancı Câmii bahçesinde, türbede medfûndur. Fâzıl, kâmil, sâhib-i keşf idi. Şerh-i Mesnevî, Lezâyizü'l-esmâr, Fezâil-i salâvatı'n-Nebî, Letâifü'l-ezkâr[15], kütüp hevâmişinde (*kitapların hâmiş kısmında*) bâzı âsar te'lif eyledi. Yerine mahdûmu Abdülbâkî Efendi olmuştur."

Abdülmecîd Sivâsî'nin dînî konulardaki engin bilgisi hakkında hüküm verebilmek için, IV. Murâd zamanında, Abdülmecîd Efendi ile yine Kadızâde arasında geçen bir başka fikir münâkaşasını ve sonucunu, ikinci bir vak'a olarak burada kaydetmek gerekir kanaatindeyim.[16]



12 1946'larda harâp hâlde bulunan bu türbe, 1970'de Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından aslına uygun olarak inşâ olunmuştur.

13 Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmani (Tezkire-i Meşâhîr-i Osmaniye), 1311, Matbaa-i Âmire, 3.Cilt, Sh.400, (Yeni harflerle basılmışı, İst. 1996, Sebil Yayınevi, Sh.461)

14 Abdülmecîd Sivâsî'nin amcası Şemseddin Sivâsî'nin Eğri Seferi'ne katılmak üzere İstanbul'a hareket ettiğini duyan Padişah III. .Mehmed, onu karşılamak üzere Aziz Mahmud Hüdâyi Efendi'yi göndermek büyüklüğünde bulunmuştur ki, bu hâl, Şemseddin Sivâsî'nin Sivas'da oturmasına rağmen ilminin ve takva'sının İstanbul'da dahî yaygın ve mûteber olduğunu göstermektedir.

15 Burada geçen iki kitap aslında tek olup ismi ; Letâifü'l-Ezhâr ve Lezâizü'l-Esmâr'dır..

16 Osman Nuri Ergin ; a.g.e., C.1-2, Sh. 230-232.

"Sultân Murâd, Sivâsî hazretlerine 'Eşyanın tesbihi, ka'l (*söz*) ile midir, hâl ile midir ?' diye sorar. Hazret dahî, 'Ka'l iledir, lillâhilhamd, bizim dervişlerimizden işidenler vardır.' diye cevap verir. Sonra Kadızâde'yi dâvet edip 'Kadıoğlu; Sivâsî'ye, eşyanın tesbîhinden sordum, ka'l iledir, dervişlerimizden işidenler vardır, dedi, öyle midir ?' der. Kadızâde, 'Hayır padişahım. Hakk Teâlâ, Kur'ân'ı Kerîm'de 'cem-i eşya tesbîhdedir; lâkin siz tesbîhlerini anlamazsınız ve işitmezsiniz.' diye nassetmiş iken Sivâsî Efendi'nin 'anlarız ve işidiriz' demesi nass-ı Kur'ân'ı inkârdır, küfürdür.'diye cevap verir. Padişah, bu kerre Sivâsî Efendi'yi dâvet edip, "Kadıoğlu, senin hakkında 'nass-ı Kur'ân'ı inkâr etti, kâfir oldu' diyor, sen ne dersin?'der. Sivâsî'nin cevâbı şöyledir : 'Padişahım, bu herif câhil ve Kur'ân'ın tefsîrinden ga'fil, bir inatçı kimsedir, her ne kadar ilzâm etsem, kabul etmeyecektir. Şeyhü'l-islâmı ve Kazaskerleri dâvet buyurun, huzûrlarında mürâfaa olalım.'

Şeyhü'l-islâm ve Kazaskerler dâvet olunur, mâcerâ nakl olunur. Şeyhü'l-islâm Yahya Efendi; 'Padişahım, Kadızâde Efendi câiz ki, bizden garez anlar. Saray hocası imâmınız Şamlı Hüseyin Efendi bir fâzıl kimsedir. Hakem nasbediniz, aralarını fasletsin, bizler dahî temyîz edelim.' der. Hüseyin Efendi dâvet olunup, hakem nasbolunur ve Sivâsi Efendi'ye hitâb edip, 'Müddeanız nedir?' diye sorar. Hazret dahî, 'Eşyanın tesbîhi ka'l iledir, erbâb-ı mükâşefe, işidirler.' der. Kadızâde'ye hitâb edip, 'Siz ne dersiniz?' dedikte, o dahî, 'Hakk Teâlâ, Kur'ân'da, 'eşyanın tesbîhini siz işitmezsiniz' der iken, bunların, 'işitiriz' demesi nass-ı Kur'ân'a muhalif efkârdır ve küfürdür, deriz.' deyince, Sivâsî Efendi:

'Ma'lûm oldu ki, Kur'ân'ın tefsîrinden bîhaber imişsin. Zîra bu âyet-i kerîmede hitap, kefereyedir. Âm (*genel*) olduğu takdirde selb-i umûmdur, umûmî selb değildir; yâ-ni, cümlenin işidip anlamadığından, bâzılarının işidip anlamaları lâzımgelmez; mantık dahî okumadın mı? Sâlibe-i külliyenin nakizi, mûcibe-i cüz'iyedir (*toplu olumsuzluğun karşıtı, cüz'i olumluluktur*). Cümleniz anlamaz, bazınız anlayıp işidir, demektir. Böyle âyetler Kur'ân'da çoktur. Ezcümle ulemâ-yı ehl-i sünnet, rûyetullâha ka'illerdir. 'Nice yüzler vardır ki, o gün (*kıyâmette*) güzelliği ile parıldar .(O yüzler) Rabblerine bakarlar' *(Kıyâme sûresi, âyet 22-23)* ve 'seteravne rabbeküm kemâ teravnel kamera leylete'l- bedri' *(Ayı bedir hâlinde nasıl görüyorsanız, Rabbınızı (âhirette) öylece göreceksiniz)* hâdis-i şerîfi delîliyle. Ma'hazâ Kur'ân'da 'Hiçbir göz O'nu dünyada ihâta ve idrâk edemez. Fakat O *(ilmiyle)* bütün gözleri *(varlıkları)* ihâta eder. O, bütün incelikleri bilir, her şeyden haberdârdır.' *(En'am sûresi, âyet 103)*'de buyurdular; yâni, 'mecmûan gözler görmez, bâzıları görür' demektir.' dediklerinde Hüseyin Efendi dahî, 'Süleyman, *(babası)* Dâvud'a vâris oldu *(O'nun nübüvvet ve ilmi kendisine geçti)* de dedi ki : 'Ey insanlar, bize, kuş dili öğretildi; hem de bize her şey *(bütün nimetlerden)* verildi' *(Neml sûresi, âyet 16)* ve 'Bir karınca şöyle dedi: 'Ey karıncalar, yuvalarınıza girin.' *(Neml sûresi, âyet 17)* dahî, eşyanın tesbihlerinin ka'l ile olduğuna delildir, zîra, mecmu-u enbiyâ ve evliyâ *(nebîlerin ve velîlerin tamâmı)*, hâl ile olan tesbîhlerini bilirler ve işidirler; makam-ı imtihânda bir fâide olmamak lâzım gelir. Padişahım, Sivâsî Efendi Hazretleri, âlim ve fâzıl ve her sözü hakdır, husûsen ol âyet-i kerîmede olan kelimâttan. Ve bu âyetler, cümle müfessirlerin sözlerine muvafiktır.' deyince Şeyhü'l-islâm ve Sadreyn dahî, 'Hüseyin Efendi'nin sözleri haktır', diye te'yit ve te'kit ederler.

Sultân Murad Han, 'Kadıoğlu, yine mi fezâhat (*edepsizlik*)' diye takri' ve tevbîh ettiklerinde Sivâsî Hazretleri: 'Padişahım, İmâm-ı Müslîm'in, İbn-i Ab-

dullah ibn-i Ömer'den rivâyet ettiği hadîs ile, küfür kendine lâzım gelip, alelfevr huzûrunuzda tecdid-i imân lâzım gelir.' [17] dedikte Şeyhü'l-islâm dahî, 'fukaha da, hadîs-i şerîfle amel edip tekfîre zâhip olmuşlardır' dedi. Padişah-ı zarîf dahî, Sivâsî Hazretlerine hitâb edip, 'Kadıoğlu'na tecdîd-i îmân ettiriniz.' deyip, onlar dahî telkin-i kelîmeteyn-i şahâdeteyn ve tecdîd-i îmân ettirdiler."

Bu anlattığımız olay, o yıllarda dînî bilgi üstünlüğünün ve fikirde geniş çerçeveden bakışın, tekkelerde ve tasavvûf ehlinde bulunduğunu göstermektedir. Kendisinin tasavvûftaki mertebesi yüksek olduğu için, hakkında yazılmış olan kitaplarda, kerâmetlerine yer verilmiştir. Nitekim, kendisi hakkında doğru olmayan şeyleri Padişah I.Ahmed'e söyleyip bunun üzerine Sultân'ın emriyle Sivas'a gitmesini sağlayan Müfti Çelebi Mehmed Efendi'nin otuz yedinci gün vefat edeceğini haber vermesi; Kuyucu Murat Paşa'nın Avusturya'ya karşı zafer kazanacağını ve sonra Celâli isyanlarını bastıracağını bildirmesi; IV. Murâd'ın gazâba gelip kendisini katledeceğini padişahın yüzüne karşı söylemesi ve şimşek çakacağını bildirmesi v.b. olaylar, Sivâsî'nin kerâmetlerinden birkaçıdır.

Yukarıdaki bilgi/belgelerden de anlaşılacağı üzere, Sivaslı Abdülmecîd Efendi, 1500'lü yılların son çeyreği ile, 1600'lü yılların ilk yarısında, Osmanlı Devleti'nin, özellikle İstanbul'un fikir ve sosyal hayâtının önderlerinden birisi olup, dinî bilgileri kuvvetli, geniş bir görüş sâhibi ve aydın fikirli bir kişi idi. Amcası Şemseddîn Sivâsî'yi Meydan Câmii'nin hazîresinde, yâni bağrında barındıran Sivas'ımız, böyle bir kişiyi yetiştirip İstanbul'un fikir dünyasına hediye ettiği için de, elbette gurur duyacaktır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, Sivâsî'nin İstanbul'da ki türbesini onartması da, tebcîle ve teşekküre değer bir çalışma olmuştur. Kezâ Sivâsî'nin hayâtını doktora tezi olarak kabul edip onun hakkında doyurucu bir eser kaleme aldığı için, Sn.Cengiz Gündoğdu'ya da Sivaslılar olarak şükrân borçluyuz. "Bugünün maddî dünyâsında tasavvûfun yeri olmadığı" gibi bir görüş, maalesef ortada dolaşmaktadır. Ne var ki, dînî hayatın, insanın rûh yapısına uygun temeller üzerinde yükselebilmesi ve Allah gerçeğine ulaşabilmek için, tasavvûfî hayâttan mutlaka yararlanmak durumunda olduğumuzu da unutmamalıyız. Bu i'tibarla Abdülmecîd Sivâsî'nin hayatı, görüşleri ve menkabeleri, dünya görüşümüzün daha iyiye gitmesinde bugün dahî, olumlu bir görev üstlenecektir.

Sivas'ın büyük evlâdı Abdülmecîd Sivâsî, mekânın cennet olsun.



17 O.N. Ergin'in adı geçen eserinde, bir yazma eserden naklen yer alan bu hadîs, doğru olarak nakledilmemiş olup aslı şudur: "İza' ka'le'r-recûlu li ahîhi yâ kâfiru fekad ba'abîha ehâdü hüma fein kâne kema ka'le ve illâ recâat aleyhi." Ya'ni, "bir adam Müslüman kardeşine : 'Yâ kâfir' derse, bu söz ikisinden birine rücu' eder. Eğer kâfir denilen kimse ehl-i küfürden ise, bu söz yerini bulmuş olur. Aksi takdirde bu söz, onu söyleyene döner." (Riyâzü's-sâlihin tercemesi, Yedinci baskı, 3.Cilt, Sh.259, Nu.1764)